

RECENZJE

Bp Andrzej F. Dziuba, *Humanizująca funkcja kultury. Z nauczania kardynała Stefana Wyszyńskiego Prymasa Polski*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2013, ss. 293.

Wyrazem egzystencjalnej aktywności człowieka jako bytu osobowego jest kultura. Stanowi ona wyraz ludzkiego zaangażowania w czynienie ziemi „sobie poddaną” (Rdz 1, 28) – rozwijanie swojej osobowości i służbę innym ludziom. Mając na względzie ten osobowo-egzystencjalny charakter kultury papież św. Jan Paweł II stwierdza: „Kultura jest właściwym sposobem istnienia i bytowania człowieka. Człowiek bytuje zawsze na sposób jakiejś kultury sobie właściwej, która z kolei stwarza pomiędzy ludźmi właściwą więź, stanowiąc o międzyludzkim i społecznym charakterze ludzkiego bytowania” (*W imię przyszłości kultury*. Przemówienie Ojca świętego w siedzibie UNESCO, 02.06.1980 r.). Ten ogólnoludzki charakter kultury ma swe przełożenie na życiową postawę i aktywność poszczególnych osób. Można więc powiedzieć, że kultura to „właściwy sposób istnienia i bytowania człowieka” w jego indywidualno-osobowym wymiarze. W tym znaczeniu niektórzy ludzie w sposób wyjątkowy wykazali się swoją aktywnością, zostawiając następnym pokoleniom bogaty spadek kulturowy. Taką postacią w najnowszej historii Polski był ks. kardynał Stefan Wyszyński – Prymas Polski.

Niezwykle bogate życie i działalność ks. kard. S. Wyszyńskiego – Prymasa Tysiąclecia zostały ukazane w wielu publikacjach w kraju i za granicą. Zainteresowanie jego postacią i dokonaniem nie ustaje. Przykładem tego jest monografia pt. „Humanizująca funkcja kultury. Z nauczania kardynała Stefana Wyszyńskiego Prymasa Polski”, opublikowana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2013 r. Autor tej monografii – bp prof. dr hab. Andrzej F. Dziuba – jest długoletnim profesorem tegoż Uniwersytetu, kierownikiem Katedry Historii Teologii Moralnej. Przez wiele lat był bliskim współpracownikiem ks. kard. S. Wyszyńskim, poznając „od wewnątrz” Osobę i działalność Prymasa Tysiąclecia. Precyzując określone w tytule

zagadnienie, bp A. F. Dziuba we *Wstępie* stwierdza: „Prymasowskie przesłanie, tak konsekwentnie spełniane przez tyle lat posługi przypomina, że kultura stanowi całe bogactwo tego, co ludzkość wytworzyła na przestrzeni dziejów i co w praktyce poszczególne osoby sobie przyswoiły jako całokształt życia moralnego i duchowego” (s. 12). Na bazie pogłębionej analizy bardzo bogatej bibliografii – dokumenty Kościoła i nauczanie kard. S. Wyszyńskiego i literaturę przedmiotu – „prymasowskie przesłanie” zostało tu ukazane w pięciu rozdziałach, poprzedzonych *Wstępem* i sfinalizowanych *Zakończeniem*, oraz streszczeniem w języku włoskim (*Riassunto*), *Wykazem skrótów*, *Bibliografią* i *Aneksem*.

Rozdział pierwszy nosi tytuł „Dynamika kultury”. Został tu ukazany podmiot kultury – jej „twórca”, jakim jest osoba ludzka. Fakt ten został wyeksponowany przez Prymasa Tysiąclecia, który wielokrotnie podkreśla podmiotowość człowieka jako jednostki i rolę w życiu społecznym. Wyposażenia osobowej natury – zdolności poznawczo-wolitywne, ofiarnej miłości i zaangażowania w rozwój własny i innych osób – to dary, które człowiek otrzymał od Boga-Stwórcy. Wykorzystanie tych darów wyraża się w różnych formach ludzkiej kreatywności, czego skutkiem jest kultura jako wynik twórczego zaangażowania człowieka, będącego wyrazem woli Boga. Stąd też człowiek jest jedynym twórcą kultury, „w której odbija swoje wnętrze, z drugiej zaś poprzez kulturę rozwija i kształtuje to wnętrze” (s. 14). Autor omawianej rozprawy podkreśla, że takie rozumienie kultury ukazuje nauczanie Soboru Watykańskiego II oraz wypowiedzi papieża Jana Pawła II i ks. kardynała S. Wyszyńskiego. Dynamika kultury w sposób szczególny wyraża się w relacjach międzyosobowych, „począwszy od rodziny, która wychowuje do kultury, poprzez naród, który jedno czy kulturę, aż do całej ludzkości, dla której prawdziwa kultura ludzka, a zwłaszcza chrześcijańska, to synonim pokoju” (s. 21).

Przedmiotem analiz drugiego rozdziału jest „Antropologiczny wymiar kultury”. Bp A. F. Dziuba, nawiązując do nauczania *Vaticanicum II*, wskazuje na kulturę jako drogę rozwoju i doskonalenia człowieka. „Kultura – stwierdza – jest więc dopełnieniem natury człowieka i świata. Natomiast dzieła kultury to utrwalane w tworzywie materialnym ludzkie myśli, dążenia, przeżycia i wysiłki” (s. 25). Poddając analizie antropologię prymasa Wyszyńskiego ukazał najpierw osobę ludzka jako fundament kultury, Chrystusa

zaś jako „Odkupiciela kultury”. W kolejnych punktach omawia kulturę jako „drugą naturę” człowieka oraz formę eschatologicznego dynamizmu osoby ludzkiej. Podkreśla, że celem kultury – zwłaszcza w rozumieniu chrześcijańskim – jest prowadzenie człowieka „ku pełni” jego osobowej natury i humanizacja świata. „Przez kulturę zatem człowiek przygotowuje siebie i świat na koniec świata, na ową ostateczną przemianę w miłości ku pełnej doskonałości w Chrystusie Pantokratorze” (s. 43).

W trzecim rozdziale podjęty został problem: „Rodzina podmiotem kultury”. Pogłębiając i poszerzając rozumienie kultury jako „twórczego dialogu interpersonalnego” bp A. F. Dziuba ukazał tu rodzinę jako społeczny podmiot kultury. Analizując teksty prymasa S. Wyszyńskiego, wskazuje dwa wymiary tego zagadnienia: „kulturę rodziny” i „rodzinę kultury”. Podkreśla myśl Prymasa Tysiąclecia, że „od rodziny zależy w dużej mierze kształt i rozwój człowieka, jego kultury, kultury narodowej i kultury świata” (s. 51). Zagadnienie to podejmuje w następujących punktach tego rozdziału: „Rodzina i wartości kulturalne”; „Rodzina i «komunia» pokoleń”; „Kultura patriotyczna w rodzinie”.

Czwarty rozdział został zatytułowany „Kultura narodowa”. Stanowi on kolejny krok w rozwijaniu społecznego wymiaru kultury. Na początku tych analiz przywołuje rozumienie i wartościowanie narodu w nauczaniu Prymasa Tysiąclecia i papieża Jana Pawła II w kontekście polskiej historii. Ich pochylenie się nad narodowością Polaków w ciągu biegu historii Polski prowadzi do jednoznacznego wniosku: „Właśnie kultura stanowi wyraz tożsamości i siłę witalną narodu, a jednocześnie wpisuje się w dziedzictwo kulturalne ludzkości” (s. 92). Rozwijając tę problematykę skupia się na następujących jej wymiarach: „Naród i jego kultura”; „Tożsamość kulturowo-narodowa”; „Podmiotowość kulturowa narodu”.

W ostatnim – piątym rozdziale omawianej monografii bp A. F. Dziuba podjął zagadnienie: „Ewangelizacja kultury i inkulturacja wiary”. Przeanalizowanie natury kultury i jej znaczenia w egzystencji jednostek i społeczności ludzkich ukazuje potrzebę doskonalenia jej pojmowania i traktowania w rozwoju świata. Przywołując nauczanie Soboru Watykańskiego II podkreśla, że mówiąc o znaczeniu kultury w jej chrześcijańskim rozumieniu, „trzeba zwłaszcza wskazać na jej obecność w świecie ludzi, a jed-

nocześnie także służebny charakter w perspektywie eschatologicznej. Na tej samej płaszczyźnie ukazuje się także kulturotwórcza rola Kościoła dla świata ludzi, a przez to i dla świata w znaczeniu kosmosu” (s. 134). Tak określone zagadnienie zostało ukazane w trzech kolejnych punktach: „Rodzina ludzka jako podmiot kultury”; „Kultura pokoju”; „Kościół jako głosiciel kultury”.

Charakterystyczną częścią omawianej książki jest jej *Aneks* zatytułowany: „Trwa w świadomości życia, działalności i nauczania” Jest to interesująca biografia ks. kardynała Stefana Wyszyńskiego, stanowiąca ważną część składową analitycznych refleksji przeprowadzonych w pięciu rozdziałach tej monografii. Bp A. F. Dziuba we *Wstępie* przywołuje dramatyzm historii Polski po drugiej wojnie światowej i heroiczne postawy wielu Polaków żyjących w tym czasie. Ich zaangażowanie pozwoliło Polsce zachować choć ograniczoną wolność i uratować godność i honor Ojczyzny. Szczególne znaczenie ma tu wierna postawa Kościoła katolickiego, w nim osoba i dzieło życia kardynała Stefana Wyszyńskiego. „Poprzez swoje życie, nauczanie i znaki świadectwa stał się on postacią rozpoznawaną nie tylko w Kościele, ale także w szerokich świeckich kręgach światowych” (s. 216).

Poznanie tych zasług Prymasa Tysiąclecia domaga się ciągłego odkrywania jego biografii, co pomaga w poznawaniu dziejów polskiego Kościoła i historii Polski. Osobę i dzieło życia kardynała S. Wyszyńskiego, bp A. F. Dziuba ukazał tu w następujących punktach: „Lata młodości i nauki”; „Lata działalności kapłańskiej i dalszych studiów”; „Dwa i pół roku biskupiej posługi w Lublinie”; „Pierwsze lata na Stolicy Prymasowskiej”; „Uwięzienie i odosobnienie”; „Lata pasterzowania 1956-1970”; „Ostatnie lata życia i prymasowskiego posługiwania: 1970-1981”; „Podsumowanie”. Tak sformułowana biografia jest oparta na bogatych faktach i cytowanych wypowiedziach samego ks. kardynała S. Wyszyńskiego i innych osób, w tym zwłaszcza papieża Jana Pawła II. Ta źródłowa dokumentacja nie tylko ubogaca merytoryczną wartość owej biografii, ale też ukazuje społeczno-historyczny charakter dziejów Polski tego okresu i stanowi wskazania w budowaniu postaw Polaków czasów współczesnych.

Lektura książki „Humanizująca funkcja kultury. Z nauczania kardynała Stefana Wyszyńskiego Prymasa Polski” pozwala w sposób pogłębiający poznać istotę kultury i jej zakotwiczenie w oso-

bowej naturze człowieka oraz znaczenie w ludzkiej egzystencji. Autor tej monografii – bp. Andrzej F. Dziuba – ukazał to na przykładzie wybitnego Polaka – kard. S. Wyszyńskiego, Prymasa Tysiąclecia. Poznanie jego Osoby i dzieła życia – poprzez teksty i inne formy nauczania – pozwala czytelnikowi ubogacać swoją osobowość oraz uczyć się żyć w sposób aktywny i mężny. Autor niniejszej książki w sposób angażujący wprowadza czytelnika w duchowe bogactwo Osoby Prymasa Tysiąclecia, jego zróżnicowanych postaw jako Polaka, duchownego i otwartego człowieka. Ta aktywność skutkowałą kształtowaniem specyficznych postaw indywidualnych i społecznych polskiego Narodu w okresie tak wielkich prób i zagrożeń. Była to forma tworzenia narodowej kultury jako dzieła Polaków, którym przewodził kard. S. Wyszyński.

Treści tej książki i forma ich przekazu sytuują się nie tylko w wymiarze historycznym – ukazanie przeszłości. Ma to też wymiar niezwykle aktualny – formacyjny. Wraz ze zmianą w Polsce ustroju społeczno-politycznego, nie ustały zagrożenia kultury, zwłaszcza moralno-religijnej. Osoba Prymasa Tysiąclecia i jego kulturotwórcze zaangażowanie stanowi zobowiązujący wzorzec dla współczesnych Polaków. Lektura książki bp. A. F. Dziuby pozwala rozpoznać stan współczesny i uczyć się właściwego zaangażowania w obronę zagrożonych wartości. Ukazana tu postać wielkiego Polaka i przywódcy polskiego Kościoła drugiej połowy XX wieku umożliwia zafascynowanie tym wzorcem osobowości. Należy przy tym pamiętać, że: „Przy fascynacji drugą osobą wartością jest (...) obcowanie, czyli bycie razem, z zachowaniem kontaktu swoistego dla danego typu obcowania. (...) Ekstremalnym można nazwać zarówno wpatrywanie się matki w ruchy jej małego dziecka, jak i zasłuchanie wyznawców w słowa przywódcy...” [A. Grzegorzczak, *Etyka w doświadczeniu wewnętrznym*, Warszawa 1989, s. 119]. Lektura książki bp. A. F. Dziuby utrwała w przekonaniu, jak prawdziwe są słowa H. Hesse: „Od złych ludzi łatwo odejść, ciężko tylko od dobrych...” (*Gra szklanych paciorków*, tłum. M. Kurecka, Poznań 1971, s. 762).

Ks. Józef Zabielski